

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: «**ФЕМІНІСТИЧНІ МОТИВИ У ТВОРАХ АСТРІД ЛІНДГРЕН**»

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності – 035.1 ФІЛОЛОГІЯ (Українська мова та література);
освітньої програми: *Мова, література, компаративістика*
Білецька Надія Юрївна

Керівник:
Семків Ростислав Андрійович
кандидат філологічних наук,
доцент, докторант кафедри

Рецензент:
д.філол.н., проф. Агеєва В.П.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2022 р.

Київ – 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1.	
Феміністична критика.....	
6	
Розділ 2.	
Важливість феміністичної критики для дитячої літератури	10
Розділ 3.	
Гендерні стереотипи у дитячій літературі	14
Розділ 4.	
Зображення рівних прав і можливостей у творах Астрід Ліндгрєн	18
Розділ 5.	
Важливість прикладів сильних жіночих образів	22
Розділ 6.	
Розвиток емоційного інтелекту у творах Астрід Ліндгрєн	27
Розділ 7.	
Відсутність єдиного образу персонажа у творах Астрід Ліндгрєн	29
Розділ 8.	
Зображення стосунків у сім'ї у творах Астрід Ліндгрєн	32
Висновки.....	34
Список використаних джерел.....	36

ВСТУП

Актуальність дипломної роботи зумовлена необхідністю віднайти твори дитячої літератури, що є вільними від гендерних стереотипів.

У XXI столітті особлива увага надається переосмисленню виховання дітей, як культура й зовнішнє середовище впливає на їхнє становлення як особистості. Значної популярності набуває інклюзивність і спроби створити для дітей таке середовище, де на них не буде тиснути думка оточуючих, усталені норми, стереотипи. Все частіше можна чути такий термін як “фемінізм” і “феміністична література”. Тож, у цій роботі ми проаналізуємо ці терміни саме в літературі для дітей на прикладах творів Астрід Ліндгрєн “Пеппі Довгапанчоха”, “Роня, дочка розбійника”, “Знаменитий детектив Блюмквіст” та трилогії “Малий і Карлсон, що живе на даху”.

Мета дослідження — з’ясувати і довести наявність феміністичних мотивів у творах Астрід Ліндгрєн.

Завдання:

- з’ясувати, що таке фемінізм і феміністична література;
- пояснити феміністичний дискурс та його важливість у дитячій літературі;
- зрозуміти загрозу гендерних стереотипів для дітей через вплив літератури;
- прослідкувати та довести наявність феміністичних мотивів у творах Астрід Ліндгрєн.

Об’єкт дослідження роботи — повісті Астрід Ліндгрєн “Пєппі Довгапанчоха”, “Роня, дочка розбійника”, “Знаменитий детектив Блюмквіст”, “Малий і Карлсон, що живе на даху”.

Предмет дослідження — вплив фємїністичних мотивів у творах Астрїд Лїндгрєн на дїтей.

Ступїнь опрацювання теми:

Над дослідженням життєпису письменниці працювали Маргарєта Стрємштедт (книга “Ein Lebensbild”), Агнес Маргрєте Бьорванд (“Astrid Lindgren. Ihre fantastische Geschichte”), Марєн Готшалк (“Jenseits von Bullerbü: Die Lebensgeschichte der Astrid Lindgren”) та інші.

Життя Астрїд Лїндгрєн глибоко досліджував Єнс Андерсен. Він написав книгу “Astrid Lindgren. Ihr Leben”. Також у 2017 році була видана книга листів Астрїд Лїндгрєн та її подруги Луїзи Хартунг “Ich habe auch gelebt! Briefe einer Freundschaft” за редакції Єнса Андерсєна і Джєтт Гларгаард.

Методологїя дослідження: аналітичний, компаративний, описовий і герменевтичний методи.

Структура дослідження:

- Вступ, 8 роздїлів: “Фємїністична критика”, “Важливїсть фємїністичної критики для дитячої лїтератури”, “Гєндєрні стереотипи у дитячїй лїтературї”, “Зображення рївних прав і можливостей у творах Астрїд Лїндгрєн”, “Важливїсть прикладів сильних жїночих образів”, “Розвиток емоційного інтелекту у творах Астрїд Лїндгрєн”, “Відсутнїсть єдиного образу персонажа у творах Астрїд Лїндгрєн”, “Зображення стосунків у сїм’ї у творах Астрїд Лїндгрєн”, висновки, список використаних джерел.

- 39 сторінок;
- 30 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

Феміністична критика

Перш ніж почати розглядати тему дитячої феміністичної літератури, нам варто пояснити, що таке фемінізм і чому феміністична критика важлива для літератури.

Деякі дослідники й дослідниці звужено трактують фемінізм як боротьбу за рівноправ'я, однак, на нашу думку, при поясненні цього поняття варто спиратися на “класику фемінізму” — роботу Сімони де Бовуар “Друга стать”. Адже тут розглядається питання фемінізму значно ширше, зокрема поняття жіночої екзистенції, призначення, ролі в суспільстві.

Відома цитата Сімони де Бовуар “Жінкою не народжуються, жінкою стають” вже сама по собі пояснює, що важливим аспектом фемінізму є показ рівності між чоловіками й жінками, незалежно від того ким вони народилися чи фізичні особливості. Відповідно це надає абсолютну онтологічну свободу кожного суцього, незалежно від статі. Як зазначала авторка: “сучасна жінка пишається тим, що думає, діє, працює, творить на тих самих умовах, що й чоловіки; замість того, щоб принизити їх, вона оголошує себе рівною їм” [2; 216].

Отже, фемінізм бореться за доступ для жінок до тих же видів діяльності та проєктів, які доступні чоловікам, вимагає, щоб ставлення до жінок було як і до чоловіків, а закони, звичаї та освіта були змінені, щоб заохотити це. Ми також вважаємо важливим досягненням фемінізму поширення думки про те, що кожну людину, незалежно від статі, класу чи віку, слід заохочувати до визначення себе та брати на себе особисту відповідальність, яка приходить зі свободою. Це вимагає не просто зосередитися на універсальних інституціях, а на ситуаційному

індивідуальному екзистенції, що бореться в межах неоднозначності існування.

Відповідно, феміністична література — це та, що підтримує встановлення і захист рівних прав для усіх незалежно від статі. Зокрема, мова йде про соціальні, економічні, громадянські й політичні права. Зазвичай така література засуджує нерівність між чоловіками й жінками та описує негатив, що приносить патріархальне суспільство.

Феміністична критика стосується "способів, яким література (та інші культурні витвори) підсилюють або підривають економічний, політичний, соціальний та психологічний гніт жінок" [18; 83]. Ця теоретична школа розглядає, як аспекти нашої культури за своєю суттю є патріархальними (домінують чоловіки), і має на меті викрити мізогінізм у письмовій формі про жінок, який може приймати явні та неявні форми.

Феміністична критика також стосується менш очевидних форм маргіналізації, таких як виключення жінок-письменниць із традиційного літературного канону: "...якщо критична чи історична точка зору не є феміністичною, існує тенденція недооцінювати внесок жінок-письменниць" [22; 84].

Незважаючи на те, що існує декілька різних підходів до феміністичної критики, варто виділити такі спільні риси:

- Патріархат пригнічує жінок в економічному, політичному, соціальному та психологічному плані; патріархальна ідеологія — основний засіб, через який жінки зазнають пригнічення.
- У кожній сфері, де панує патріархат, жінка інша: вона маргіналізована, визначається лише її відмінністю від чоловічих норм і цінностей.

- Вся західна цивілізація глибоко вкорінена в патріархальній ідеології, наприклад, у біблійному зображенні Єви як джерела гріха та смерті у світі.
- Поки біологія визначає нашу стать (чоловічу чи жіночу), культура визначає те, як ми себе сприйматимемо;
- Вся феміністична діяльність, включаючи феміністичну теорію та літературну критику, має своєю кінцевою метою змінити світ, сприяючи гендерній рівності.
- Гендерні проблеми відіграють важливу роль у кожному аспекті людського виробництва та досвіду, включаючи виробництво та досвід літератури, незалежно від того, ми свідомо знаємо про ці проблеми чи ні [22; 93].

Висновки до розділу 1:

Феміністична література є важливою для нас, оскільки є одним з кроків зменшення гендерної нерівності у світі.

Як писала Сімона де Бовуар, що все сприяє утвердженню чоловічої ієрархії та жіночих ролей в очах дівчат. Це як історія, пісні, так і література. Ми бачимо багато історій про те, як чоловіки створили найбільші імперії та вийвидатніші держави. Вони здобували перемоги в боях, створювали шедеври й нові відкриття. А хіба ми можемо побачити багато прикладів про таких же успішних жінок? Майже все, що нас оточує, створене або вигадане чоловіками, тож не дивно, що дівчатка дивляться на світ чоловічими очима, читаючи літературу. Вона розуміє, що все що її очікує в майбутньому — це бути хорошою дружиною та матір'ю. Більшість творів не дають дівчатам прикладів як стати успішною, реалізувати себе в житті, вони вчать скоріше як бути пасивною і поступливою. З іншого боку перед нами постає ще одна проблема — це

очікування від чоловіків і тиск суспільства, якими вони повинні бути: сміливими, успішними, сильними. [2; 236]

Звісно, останні десятиліття ситуація з цим покращується. Ми можемо помітити все більше феміністичних творів, які є вільними від цих стереотипних ролей.

РОЗДІЛ 2

Важливість феміністичної критики для дитячої літератури

Література для дітей має велику силу. Вона часто створює моделі мислення, демонструючи певні уявлення про стать, расу, клас чи сексуальність. Ці процеси мислення про світ та інструменти, які ми даємо дітям для обробки інформації, на ранніх етапах можуть сприяти тому, як вони бачать світ.

Книги — це один із способів познайомити дітей зі світом. Вони формують моделі мислення для дітей та забезпечують соціально відповідні способи поведінки та життя у світі. Повідомлення, отримані дітьми з літератури, формують шлях до них, з якими вони взаємодіють і бачать світ. Роберта Селінгер Трітс, науковиця, що займається питаннями дитячої літератури, вивчала способи, якими література була використана як інструмент соціалізації дітей. Вона пише: "Принаймні ще у вісімнадцятому столітті батьки та вихователі визнавали книгу способом виховувати своїх дітей у соціально санкціонованій поведінці". У своїй книзі "Мова та ідеологія в дитячій художній літературі" Стівенс стверджує: "Дитинство розглядається як вирішальний період формування в житті людини, як жити в світі, у що вірити..." [17]. Тобто це якраз найсприятливіший час, аби дати базову освіту про природу, суспільство, світ, як ставитися до людей, у що вірити. І саме література може зробити цей світ зрозумілішим.

Ефективність книг для дітей буде лише в тому випадку, якщо автор буде звертатися до своєї дитячої аудиторії на рівних, її мовою, обговорюватиме зрозумілі для дитини теми, які будуть сприяти розвитку дитини. Не менш важливо не нав'язували власну думку й не повчати, а лише підводити

дітей-читачів до того, щоб вони робили власні висновки, обдумували ситуації й трактували їх.

Враховуючи вище перелічені тези, що література для дітей створюється зазвичай з метою виховання дітей, важливо тепер і долучати питання феміністичної критики у цей дискурс. Однак, значна частина дитячої літератури все ще виявляє певні неетичні погляди щодо жінки в світі та її ролі в ньому. Відповідно, важливо, аби виховання дітей відбувалося за інклюзивних умов. Таку функцію і бере на себе дитяча феміністична література.

Феміністичною називають ту літературу, де присутні феміністичні погляди. Досить часто феміністичні ідеї можна помітити в літературі для дітей. Адже, як жіноча, так і дитяча література, раніше знаходилися на нижньому щабелі: її рідко публікували, важче було досягнути успіху.

З початком другої хвилі фемінізму, коли він набув широкого розголосу й соціальні зміни доводили його необхідність і важливість боротьби за рівність прав, деякі дитячі книги також стали місцем, де можна було руйнувати стереотипи патріархального суспільства. Тож, борчині за рівність прав використовували їх задля кращого роз'яснення своїх вимог. Такі дії ще раз доводять, що фемінізм — це не боротьба лише жінок, він — для всіх.

Дослідження ще раз демонструють, що під час другої хвилі фемінізму феміністичні ідеї мали великий вплив на літературу для дітей. Ебігейл Філі у своїй статті пише, що книги для дітей, які були надруковані в цей час, мають унікальні підказки щодо поступової нормалізації феміністичної риторики в більш широкий культурний контекст [18].

Зокрема, боротьба жінок за рівність прав привернула увагу ще й до того, що суспільство почало звертати увагу, як на їхніх дітей впливає те, що закладається у книгах для дітей. Феміністки помітили, що дитячі книжки містять ті погляди, з якими вони не погоджуються. Так би мовити “традиційні жіночі характеристики”. З появою феміністичної дитячої літератури персонажки-жінки почали зображуватися не настільки традиційно. Вони вже могли переймати деякі “чоловічі” ролі. Бути сильними, сміливими, активними, вміти самі за себе постояти та зробити вибір. Так дівчата в книгах отримали новий образ — це була нова ідеальна жінка.

Феміністки й по сьогодні продовжують відстоювати, аби література як для дітей так і для дорослих була вільна від стереотипів й спотворень лише через стать. Вони відходять від традиційного образу ідеальної жінки й намагаються показати, що жінки, як і чоловіки можуть бути різними. Таким чином, діти, які з дитинства знаються, що незалежно від того, чи він/вона хлопчик чи дівчинка, вони мають однакові можливості, можуть не боятися бути іншими й головне — сприймати людей, чия поведінка чи дії відрізняється від традиційної.

Досліджуючи нові сфери фемінізму і маскулінність, загальний світогляд, варто зробити висновок, що гендер не заважає бути героєм чи героїною. Великою заслугою фемінізму у дитячій літературі є показ того, що хлопчики та чоловіки можуть прийняти свої почуття, а дівчатам і жінкам більше не потрібно мовчати. Щоб досягти успіху чи щастя, жінкам більше не потрібно виходити заміж чи бути залежними від щасливого кінця не обов’язково виходити заміж за принца й бути найкрасивішими. Завдяки цьому діти можуть читати про будь-якого персонажа й перебирати його образи на себе, якщо він сильний чи вразливий, розумний, працьовитий, активний незважаючи на свою стать.

Висновки до розділу 2:

Після настання другої хвилі фемінізму література для дітей з феміністичними мотивами стає більш популярною. Це проявляється у відході від традиційного поняття “ідеальної” жінки, яка має бути: “Хороша господиня”, “Добра мати”, “Бажана жінка”. Феміністки не дають переліку, якою повинна бути справжня жінка. Вона може бути різною і це не робить її ні хорошою, ні поганою.

Більше того ціль феміністок була і є — це в першу чергу дати дітям можливість також бути незалежними у своїх думках і висловлюваннях. Вони виховують повагу до себе та інших, вміння слухати й чути інших. До того ж, не маючи конкретно усталених норм і характеристик образів, вони надають дітям можливість бути частиною літературної спільноти.

Відповідно, коли на персонажів не навішуються ярлики залежно від того, якої вони статі, ці герої змушують дітей більш критично мислити й сприймати людей у першу чергу як особистостей, а не як чоловіка чи жінку. Феміністична дитяча література зробила великий крок для розвитку всього суспільства. Вона перекреслила ті хибні уявлення про світ, які закладалися з дитинства й почала показувати різноманітність людей.

РОЗДІЛ 3

Гендерні стереотипи у дитячій літературі

Спершу нам варто пояснити, що таке “стереотип”. У. Ліпман вперше вживає це поняття. Він пояснює його як «культурно детерміновані й певним чином упорядковані “картинки” світу в свідомості людини», що, по-перше, полегшують розуміння інформації, а по-друге, – закріплюють і зберігають наявні цінності, створюючи відповідні умови для збереження людської самооцінки [21; XXIV].

Гендерні стереотипи в дитячій літературі є певними уявленнями про розуміння людьми жіночності та мужності. Ми хочемо наголосити, що саме література для дітей є дуже впливовим “акцентом гендерної соціалізації”.

Складовими гендерних стереотипів є:

- якості та риси, що приписуються чоловікам і жінкам – атрибути. Це можуть бути як фізичні, психологічні так і особистісні.
- навички та ролі, які “характерні” для жінок і чоловіків.
- специфіка виховання дітей різної статі – гендерні відносини;
- позиції персонажів-чоловіків і жінок-персонажок стосовно влади та управління – соціалізація [6; 6].

Зазвичай стереотипи з’являються з усталених уявлень, які закладаються у людській свідомості через релігію, фольклор, традиції, що передаються з покоління в покоління, та досвід, що проживали наші предки. Відповідно, через постійне передавання такої інформації наступним поколінням, стереотипи притаманні літературі кожного народу. Особливо це стосується нашого розуміння “мужності” і “жіночності”, що означає бути жінкою, а що - чоловіком. На нашу думку, це починає закладатися ще в

дитячій літературі, з тих казок і оповідань, що чують діти змалечку. Саме в дитинстві відбувається процес статевої ідентифікації. Це є чи не найсприятливішим часом для засвоєння гендерних стереотипів.

Та саме в цей час, коли діти усвідомлюють та закріплюють у своїй свідомості ролі й відповідальності, що виконує кожен з нас, найчастіше вони чують казки й оповідання, що зберігаються і передаються сотнями років. Часто вони є основною частиною складного нашарування історій та впливів, які увічнюють та інформують культурні норми, що оточують світ, у якому живе дитина. Велику роль відіграють культурні норми, представлені в дитячій літературі в процесах соціалізації дитини, яка їх читає. У цих культурних нормах містяться спільні вірування про гендерні ролі, які виконує суспільство дитини. Розвиток гендерної ідентичності є невід'ємною частиною самосприйняття дитини, що стає важливим для розуміння не тільки себе, але й поведінки інших. До того ж, це може мати вплив на те, як однолітки ставляться одне до одного й впливати на майбутні поведінкові очікування. Наприклад, про те, як чоловіки й жінки повинні поводитися у суспільстві. Персонажі в дитячій літературі допомагають дітям визначити, що означає бути чоловіком чи жінкою, якщо це стосується поведінки, рис чи занять у культурі дитини. У цій якості література може бути потужним культурним впливом та розповідати дитині, яка їх читає, як йому чи їй поводитися з урахуванням статі. [19]

Література може мати величезний вплив на формування гендерної ідентичності дітей, тому важливо розуміти повідомлення, які в них закладаються. Значна частина казок і оповідань, на яких вирости цілі

покоління дітей відображають і відтворюють патріархальні цінності суспільства, яке їх створило. Дослідниця Марсія Ліberman пише: «Мільйони жінок, безумовно, повинні сформували свої психосексуальні Я-концепції та свої уявлення про те, що вони могли або не могли досягти, яку поведінку було б винагороджено, а також про характер самої винагороди, частково зі своїх улюблених казок». Ці історії зображують жінок як «слабких, покірних, залежних і жертвних, тоді як чоловіки могутні, активні та доміантні». Більшість казок визначають жінок як красиві предмети, безсилі змінити події в своєму житті, поки казкові чоловіки є потужними агентами власної долі. Є персонажі у цих казках, хто кидає виклик цим описам; проте їх непокора має свою ціну. Сильні жінки в казках, як правило, потворні, в то й злі [28]. Виняток з цього правила: мудра жінка або фея-хрещена мати; однак ці потужні жінки все ще відокремлені від традиційних жінок-казок, що вони не є справді людьми [29].

Висновки до розділу 3:

Гендерна упередженість у дитячій літературі все ще поширена сьогодні, як і в минулі десятиліття, і залишається проблемою у світлі того факту, що гендерні стереотипи та сексизм у дитячих книжках впливають на розвиток гендерної ідентичності у маленьких дітей. Численні дослідження вмісту дитячої літератури показують, що чоловічі фігури домінують у більшості книг. Цей стан впливає на розвиток і сприйняття дітей. Діти приймають певні ролі та поведінку як частину процесу соціалізації. Багато з цих поведінкових ролей на основі статі виникають внаслідок ідентифікації з іншими. Розвиток гендерно-рольової ідентичності важливий для самосприйняття дітей і впливає на ставлення дорослих і однолітків до

дітей. Стать впливає на очікування інших дітей, а молодь часто не розуміє очікуваної поведінки [30].

Як зазначалося, література є одним із донівок гендерних стереотипів. Книги, які діти читають і які їм читають, мають психосоціальне використання в той час, коли діти переносять побачене й почуте на власне життя й пов'язують цей досвід з попереднім. Взагалі дитяча література надає персонажів і події, з якими діти можуть ідентифікувати себе і за допомогою яких вони можуть розглядати свої власні дії, переконання та емоції. Герої та ситуації в книгах знайомлять дітей з тим, як може виглядати світ очима інших, і дають можливість дітям формувати власні погляди на себе та світ.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 4

Зображення рівних прав і можливостей у творах Астрід Ліндгрен

Яскравим прикладом феміністичної літератури для дітей, ми вважаємо, твори Астрід Ліндгрен. У наших попередніх дослідженнях ми прослідкували як біографія Астрід Ліндгрен вплинула на її творчість. Тож зараз хочемо звернути увагу саме на феміністичні мотиви у її творах.

Оскільки основним завданням фемінізму є досягнення рівності між чоловіками та жінками, тож важливо аби в дітей з раннього дитинства закладалося розуміння, що чоловіки й жінки мають рівні можливості для самореалізації та можуть виконувати однакові завдання.

У книзі “Знаменитий детектив Блюмквіст” нам показують трьох головних персонажів — два хлопчика Калле й Андерса та дівчинку Єву-Лотту. Діти разом проводять час, граються, допомагають розслідувати злочинні справи й організують самі собі розваги. Дивлячись на них, неможливо помітити, що дівчинка Єва-Лотта є слабшою за хлопців. Іноді навіть навпаки — вона більш смілива, прудка, ініціативна, а то й взагалі безстрашна. Все ж нам зображується не ідеальне суспільство, а більш наближене до реальності, де є свої гендерні установки. Наприклад, на початку твору хлопці розуміють, що “з дівчиною взагалі не годилося б приятелювати...”, та всі наступні сторінки читачам і читачкам доводиться протилежність до цієї думки: “все ставало куди цікавіше, як Єва-Лотта була з ними. До того ж вона ніколи не пасла задніх, як затівалося щось веселе, була така сама відважна й спритна, як хлопець” [10; 7].

Ще один яскравий приклад рівних можливостей між хлопцями і дівчатами демонструє ситуація, коли діти вилізли на водогінну башту і їх помітив поліцейський Б'єрк: “Єва-Лотта спокійно вмостилася на кінці дошки, де хоч кому запаморочилося б у голові, й сказала сміючись:

— То лізьте сюди та зніміть нас!” [10; 7].

Ми бачимо як і однакові фізичні можливості: хлопчики й дівчатка мають досить сил, аби вилізти на башту, так і доказ того, що дівчата є таким ж сміливими, а часом і більш відважними.

У творі “Роня, дочка розбійника” Астрід Ліндгрєн показує нам ще одну дівчинку, яка нічим не відрізняється від хлопчиків. Це дитина, що народилася й виховувалася в лігві розбійників-чоловіків. З самого дитинства вона була напрочуд фізично вправною: “Роня лазила напрочуд швидко, спритно впираючись лівою ніжною, що здавалося розбійникам дивом з див” [13; 3].

До того ж, Роня зображується сміливою дівчинкою, що не боїться темряви, а як є щось чого вона боїться, то робить все, аби навчитися не боятися: “Матіс попереджав, щоб вона не впала в річку, тому Роня гасала донесхочу по слизькому камінні над річкою там, де найдужче шуміла вода. Бо ж не могла вона ходити по лісі й остерігатися, щоб не впасти в річку” [13; 7].

Звісно, це не означало, що вона не відчувала страху взагалі, однак інші бачили її такою. Навіть син іншого розбійника — Бірк вважав її сміливішою за себе: “Ти твердіша за камінь, дочко розбійника. Але краще знаєш дорогу до Матісової фортеці. Можна мені триматися за полу твоєї куртки, поки ми виберемося з лісу?” [13; 19]. Цей приклад показує дітям,

що це нормально, якщо дівчатка сміливіші за хлопчиків і це дає розуміння дівчатам, що вони можуть бути сміливими й в той же час у хлопчиків може складатися думка, що це також нормально не бути сміливим і дозволяти дівчинці врятувати себе.

У творі “Пеппі Довгапанчоха” ми бачимо ще одну сильну дівчинку. При чому, як сильну фізично, так і емоційно. Перша фраза, яку читачі чують від Пеппі — це “Не бійся! Я не пропаду!” [12;1]. Пеппі самотійно несе відповідальність за своє життя: вона проживає сама в будинку, відповідає за домашні обов'язки й за те, аби вчасно лягати спати чи ходити до школи.

До того ж сила дівчинки зображується також і буквально: “Така неймовірно дужа, що жоден поліцай на світі не зрівнявся б із нею силою. Вона могла б підняти навіть коня, якби захотіла. І Пеппі таки підіймала коня” [12;2]. Така гіперболізація, на нашу думку, у майбутньому, може додавати віри у власні сили дівчаткам, які читають книгу. Коли навколишній світ диктує свої патріархальні правила, що дівчатка — це слабкі істоти, а хлопці — сильні, ми бачимо повну протилежність. Дівчата теж можуть сильними. Така думка закладається у голови юних читачок і в майбутньому може позитивно впливати на їхнє ставлення до себе.

Окрім надзвичайно сильної дівчинки, у творі є й інші персонажі. Наприклад, Томмі та Аніка — діти, що живуть по-сусідству з Пеппі. Вони, певним чином, є повною протилежністю Пеппі: живуть з батьками, завжди охайні та є втіленням “ідеальних дітей”. Однак, це не заважає дітям товаришувати всім разом.

Висновки до розділу 4:

Важливою ознакою творів Астрід Ліндгрєн є зображення рївних можливостей для всїх, незважаючи на усталенї норми й правила суспїльства. Ми бачимо, що персонажї її творїв можуть виконувати рїзнї ролї незалежно вїд їхньої статї. Дївчатка можуть бути такими ж сильними й смїливими як ї хлопцї, а хлопцї можуть дозволити, аби за них несла вїдповїдальнїсть дївчинка.

Читаючи такї твори, вїльнї вїд усталених подїлїв на “чоловїчї” й “жїночї” обов’язки й ролї, дїти бачать набагато ширшїй спектр можливостей для їхнього життя. До того ж вони вчаться бути толерантними одне до одного, вчаться спївїснувати в свїтї й приймати їнших такими як вони є.

РОЗДІЛ 5

Важливість прикладів сильних жіночих образів

Як писала Сімона де Бовуар, “Немає нуднішого читання від життєписів славетних жінок: бліді тіні поряд з колоритними постатями видатних чоловіків” [2; 236]. Зрозуміло, що це стосувалося життєписів, що були написані століття тому. Зараз ситуація значно покращується і ми маємо чимало прикладів славетних жінок і захопливих історій про них. Не менш важливо показувати дітям ці приклади сильних жінок.

На нашу думку, Астрід Ліндгрєн зображує таких сильних жінок, на яких варто рівнятися, на прикладах своїх дорослих персонажок. Наприклад, це Ловіса — матір Роні з твору “Роня, дочка розбійника”. Вона — єдина жінка серед розбійників, живе з ними, дбає про них, виконує хатню роботу. Ми бачимо силу цієї жінки з самого початку твору, коли вона народжує доньку: “...Ловіса, народжуючи дитину, співала. Вона вважала, що так їй легше, та й дитина, певне, буде веселішої вдачі, коли з'явиться на світ у супроводі пісні” [13; 1]. Жінка, народжуючи дитину, відчуває страшний фізичний біль. Однак, навіть попри це героїня знаходить у собі сили співати пісню. До того ж, Ловіса досить вперта і самовпевнена, аби робити все так, як хоче вона, а не прогинатися під бажаннями чоловіків: “Ловіса зміряла його суворим поглядом.

— Я вирішила, що моя дитина зватиметься Роня, і так воно й буде!” [13; 2].

Сила і сміливість Ловіси особливо проявляється у стосунках з чоловіком та іншими розбійниками. Хоч вона й виконує усю хатню роботу й тримає на собі господарство, але не дозволяє чоловікам вважати її своєю

прислугою, або ж порушувати її правила у її домі: “Та Ловіса була невблаганна.

— Я вивітрю зимовий сморід з хати, — сказала вона, — навіть якщо всі ви через це врідете дуба. Ловіса безцеремонно вигнала розбійників на сніг, і невдовзі вони вже з шаленим вереском котилися голі з кручі вниз до Вовчої пастки. Вони голосно проклинали Ловісину жорстокість, але терлися снігом і милися, як вона їм звеліла. Боялись не послухатися” [13; 34]. Цікаво спостерігати, що, здавалося б сильні чоловіки-розбійники, які нічого не бояться, відчують страх перед жінкою.

Таке зображення Ловіси аж ніяк не означає, що вона позбавлена турботи чи звичних материнських почуттів. Навпаки — ми бачимо поєднання сили й лагідності в одній героїні. Наприклад, Роня, бачить свою матір найкращою жінкою в світі:

“— Моя мати думає про все! Знає, що потрібне в житті. Але як вона здогадалася, що в нас лишилося якихось кілька дрібок солі?

— Мабуть, правда, що мати відчуває, коли її дитині щось дуже потрібне, — сказав Плєскатий.

— Тільки така мати, як моя, — мовила Роня” [13; 65].

З одного боку, вона є сильною: “Ось вона сидить, прихилившись до каменя, міцна й надійна, як сама скеля”. Та в той же час ми бачимо, що вона така ж сама як і всі, їй теж може бути важко: “І мені тяжко. Та треба ж, щоб біля нього хтось був, коли його спіткало найтяжче лихо в житті” [13; 68, 69].

Ця героїня показує читачкам, що аби бути хорошою матір’ю не обов’язково бути слабкою, або що сильна жінка не може бути лагідною і доброю. Приклад Ловіси доводить нам, що жінка може бути різною.

Інша доросла героїня — що втілює цю силу — фрекен Бок з трилогії про Карлсона.

З перших рядків ми розуміємо, що перед нами строга жінка, яка знає і поважає свої кордони: “то була рішуча літня жінка, висока, огрядна, з великим волом та ще й такими сердитими очима, що Малому стало лячно. Він одразу відчув, що не любить її” [11; 133]. Вона відразу озвучує свої правила й впевнена в тому, що зможе змінити все, що їй не підходить: як то невихованих собак чи дітей:

“- Але він буде вихований, якщо я залишусь у вас. Я колись доглядала собак.

- Ви, мабуть, любите дітей, фрекен Бок, правда?

- Люблю, якщо вони виховані, — відповіла фрекен Бок і втупила очі в Малого. Мама знов зніжковіла.

- Я не знаю, чи Малий дуже вихований, - промурмотіла вона. 134

- Але він буде вихований, — запевнила фрекен Бок. — Почекайте тільки. Я колись гляділа дітей” [11; 133, 134].

Спочатку може з’явитися відчуття, що фрекен Бок — це негативний персонаж, однак з часом ми розуміємо, що це не так. Вона — інша, ніж ті жінки, до яких звик Малий. Наприклад, його мама - дуже лагідна й ніколи “не давала йому ляпасів”, а вже в перший день знайомства з фрекен Бок, він отримав ляпаса за свої слова. Фрекен Бок знає дозволені межі, за які можуть переступати інші по відношенню до неї і не дозволяє цього робити. Це стосується не лише того, що вона дозволяє говорити про себе, а й також, наприклад, оплату, що хоче отримувати за свою працю. “Потім вона сказала, яку хоче платню, і поставила вимогу, щоб її звали хатньою робітницею, а не служницею. На цьому й домовилися” [11; 135]. Така

невелика цитата насправді показує нам багато чого: жінки теж можуть і повинні виставляти свої умови, вони можуть визначати, яку заробітню плату хочуть отримувати та як дозволено їх називати й лише після цього погоджуватися на роботу. До того ж, це вчить дітей як домовлятися — лише якщо обидві сторони погоджуються.

До того ж ця персонажка породжує в дітей ревалюційні думки. На прикладі Малого й фрекен Бок у дітей може з'явитися думка, що вони здатні змінити те, що їх не влаштовує. Відповідно, ця ідея в подальшому може додати дітям сили в боротьбі з несправедливістю і віри в те, що вони здатні впливати на системи, а не просто слідувати ним.

Звісно, ми не можемо не згадати, що дівчатка, які зображуються у творах Астрід Ліндгрен, теж сильні духом і тілом. Ми вже згадували про Пеппі, Роню, та зараз хочемо виділити саме Єву-Лотту та її вміння відстоювати свої кордони. Нас з дитинства вчать поважати старших і це правильно, на нашу думку, до моменту поки дорослі не перестають поважати дитину.

Декілька разів нам показується ситуація, що дядько Ейнар порушує кордони дівчинки, як емоційно, так і фізично. Наприклад, щипаючи її за щоки. Важливо, що авторка показує, що дівчинка може зупинити це, якщо їй некомфортно:

“— А яка в тебе гарна дочка, — сказав дядько Ейнар і вщипнув Єву-Лотту за щоку.

— Не щипайтеся, — мовила дівчина. — Адже мені болить” [10; 6].

Цей короткий діалог доводить, що дівчатка можуть захистити себе й відстояти свої кордони, незалежно від того, чи перед ними одноліток, чи дорослий чоловік. Він ще раз нагадує нам, що не потрібно мовчати, якщо

хтось не поважає тебе. Так само й інші діалоги з дядьком Ейнаром дають нам усвідомлення, що не варто мовчати, коли щось нас не влаштовує:

“— Гарні хлопці, — похвалив дядько Ейнар. — Але не виходь за них заміж. Виходь краще за мене, — додав він і зареготав. — Я збудую тобі палац, і ти будеш у ньому гратися й бігати з ранку до вечора.

— Ви, дядьку, для мене застарі, — зухвало відповіла дівчина” [10; 5].

Висновки до розділу 5:

Приклади сильних жінок у дитячій літературі, на нашу думку, додають читачкам більшої впевненості в себе й в свої сили. Вони також показують, що жінки можуть бути різними й відрізнятися одна від одної — це нормально. Таким чином, у дітей може розвиватися критичне мислення до всього, що вони бачать навколо та з’являтися повага до інших.

Звісно, як і в будь-якій іншій дитячій літературі, зображення всього є трохи гіперболізованим, але якщо закладати думку про повагу до себе й власних кордонів з дитинства, то в майбутньому є більше шансів, що дівчині вдасться постояти за себе і не змовчати в подібній ситуації.

РОЗДІЛ 6

Розвиток емоційного інтелекту у творах Астрід Ліндгрен

На жаль, протягом багатьох поколінь дітей навчають приховувати й не проявляти свої емоції. Зрозуміло, що з розвитком емоційного інтелекту, ми бачимо все більше доказів чому так не варто робити. Тому важливо, аби дитяча література з раннього віку навчала читачів та читачок емоційному інтелекту.

У всіх творах, що ми аналізуємо, помітно, що авторка намагається показати, що виражати емоції — це нормально. Її персонажі говорять про те, що вони відчують, незалежно від того чи це дорослі, чи діти. Вона повністю перекреслює стереотип, що сильні чоловіки не плачуть і доводить нам зворотнє. У творі “Роня, дочка розбійника” ми бачимо досить емоційних розбійників: “Цього вже Тупак і Невдаха не могли витримати. На очах у них з'явилися сльози. Роня також сплакнула” [13; 49]. До того ж батько Роні — ватажок усіх розбійників — зображується куди емоційнішим за матір. Він показує як позитивні, так і негативні емоції: “Роня зітхнула чого її батько так бурхливо все переживає? І радість, і смуток. З таким почуттям, що його вистачило б на всю ватагу розбійників” [13; 29].

Ще один момент, який є дуже важливим, на нашу думку, це те, що Астрід Ліндгрен описує емоції простими словами й ситуаціями, зрозуміло для дітей.

“Він хотів, щоб Роня захоплювалася ним і любила його так, як він любив її і захоплювався нею. А вона бач — кричить: "Нізащо!" Не хоче бути розбійницьким ватажком, як її батько. Це його засмутило. Якимсь треба переконати її, що його вчинки справедливі й гарні” [13; 22]. Після

прочитання діти можуть зрозуміти, що означає відчувати сум і в майбутньому це допоможе їм визначати власні емоції.

Ми також бачимо зображення безпечного середовища для вираження своїх емоцій: будь-то лігво розбійників, чи квартира батьків Малого. “Малий підійшов до неї і пригорнувся. — Я так люблю вас, мамо,— сказав він” [11; 34]. Такі маленькі сцени в творі нагадують дітям, що це нормально казати, що ти любиш когось, або навпаки — висловлювати своє незадоволення. Оскільки, якщо діти бачитимуть такі приклади серед вигаданих персонажів, то є шанс, що вони проектуватимуть таку модель поведінки й у власному житті.

Висновки до розділу 6:

Фемінізм проявляється не лише в зображенні рівних прав між чоловіками та жінками, а також у тому, щоб створити безпечне середовище для існування. Зокрема, це стосується створення такого оточення і середовища, де люди можуть вільно проявляти свої емоції, розпізнавати їх та проживати.

У нашому суспільстві все ще прийнято приховувати те, що ми відчуваємо. Адже досі існують стереотипи, що, наприклад, сльози — це ознака слабкості. Однак, це не так. Тому, важливо, аби діти з раннього дитинства зростали в середовищі, вільному від цих стереотипів і розуміли, що емоції — це нормально, дозволяли собі проживати їх. Саме таке середовище, без засуджень та стереотипів, зображує Астрід Ліндгрєн.

РОЗДІЛ 7

Відсутність єдиного образу персонажа у творах Астрід Ліндгрен

Через пригодницькі сюжети своїх творів, письменниця показує дітям різні світи й різних героїв. Важливо звернути увагу, що в неї немає образу єдиного героя чи героїни. Вона однаково цікаво писала як про хлопчиків, так і дівчаток. Кожен герой у її творі — це індивідуальна неповторна особистість. Астрід Ліндгрен також не мала усталеного поділу на позитивних чи негативних персонажів. Її герої, хоч і були вигаданими й потрапляли в ситуації, що незвичні для реального життя, та однаково мали як хороші, так і погані сторони своєї особистості.

Наприклад, розбійники відразу сприймаються як погані люди, оскільки грабують інших і живуть нечесним шляхом, та навіть тут не все так однозначно й вони теж можуть бути добрими, щирими й турботливими:

“Побачивши рану в нього на лобі, Ловіса принесла горщик із теплим виваром зілля й хотіла промити її, але Матіс заревів: — Не торкайся до того гадюченяти! — Гадюченя він чи ні, а рану треба промити! — відповіла йому дружина. І нахилилась над Бірком” [13; 43].

Розбійники так само можуть бути турботливими батьками, здатними відчувати сильні емоції: “її батько — грізний ватажок розбійників. Для неї він був ласкавий бородатий Матіс, який сміявся, співав, галасував і годував її кашею. Дівчинка любила його” [13; 4].

Не менш цікавим є зображення зовнішності героїв. У своїх творах письменниця відходить від усталеної норми, коли позитивні персонажі зображуються красивими, а негативні — ні. Незважаючи на те, яка в тебе зовнішність, це така ж людина, як і інші.

Наприклад, Пеппі зображується далеко не ідеальної зовнішності: “морквяного кольору волосся, заплетене в дві цупкі кіски, що стирчали, мов палички, ніс картоплинкою, весь поцяткований ластовинням, великий рот із білими здоровими зубами” [12 ;2]. Ще й авторка не соромиться описувати її такою не зовсім охайною. Тож, коли навколишній світ, диктує свої стандартизовані ідеали краси, які всюди тиснуть на дівчат, а потім жінок, ми бачимо чи не найперший приклад бодіпозитиву. Дівчинку, яка приймає свою зовнішність такою, як вона є. Навіть більше - вона любить своє тіло. Наприклад, коли жінка, що продавала засіб для виведення ластовиння, сказала Пеппі, що вона вся в ластовинні, ніби з докором і натякаючи на те, що це те, чого треба позбутися, думки Пеппі не похитнулися. Вона підтвердила й ще уточнила, що не страждає від них, а навпаки — веснянки їй дуже навіть подобаються.

Ще один приклад бодіпозитиву, на нашу думку, це — Карлсон: “Я вродливий, розумний і до міри затовстий чоловік у розквіті сил” [11; 10]. Звісно, це можна й трактувати як самозакоханість, але ми вважаємо, що це хороший приклад дітям любити свою зовнішність такою як вона є.

Висновки до розділу 7:

Авторка зображує дуже різних персонажів, як за поведінкою, так і за зовнішністю. У неї є приклади “ідеальних” дітей, які повністю відповідають всім стереотипним стандартам, а є “дивні” діти й персонажі, які вирізняються з усталеної норми.

Ці історії вчать юних читачів ще й того, що ти не можеш подобатися всім. Хтось обов’язково буде засуджувати твою зовнішність чи дії, але важливо

приймати себе й не сумніватися у своїй красі. Бо в першу чергу, вона всередині.

РОЗДІЛ 8

Зображення стосунків у сім'ї у творах Астрід Ліндгрен

Як вже помітно з вищенаведених прикладів, одна з унікальностей творів Астрід Ліндгрен — це поєднувати незвичні речі. Так, наприклад, варто звернути увагу на поєднання стереотипного суспільства з революційними на той час ідеями. Особливо це відчутно, коли читаємо про стосунки в сім'ї та як все влаштовано в сім'ях різних персонажів.

У повісті “Пеппі Довгапанчоха” головна героїня не має сім'ї і живе самотійно, опікуючись собою. Відразу ж напроти її дому живе традиційна сім'я з двома дітьми. Однак, це не заважає дітям бути друзями.

Калле, Андерс та Єва-Лотта також мають традиційні сім'ї й, скоріше за все, це впливає на їхнє бачення майбутнього: для того, щоб одружитися і мати сім'ю для чоловіка, спершу потрібно заробити гроші й стати успішним. “Калле поклав собі неодмінно одружитися з Євою-Лоттою, як тільки йому пощастить придбати стільки грошей, що стане на власне господарство. Андерс поклав собі те саме. Проте Калле не сумнівався, що Єва-Лотта вибере його, Калле. Детектив, що вже має на своєму рахунку десь із чотирнадцять викритих злочинів, певне ж, важить більше за машиніста. А машиністом намірявся стати Андерс” [10; 2].

У трилогії про Карлсона Малий також має традиційну на той час сім'ю: мама — домогосподарка, тато працює і заробляє багато грошей, їздить у відрядження.

Роні з твору “Роня, дочка розбійника”, з одного боку, теж має традиційну сім'ю: батько роздобуває гроші, мати утримує на собі все господарство. Однак, з іншого боку, ролі між ними дещо змінені. Батько зображується як

більш турботливий і коли Роня захворіла, він не знаходить собі місця, однак мати навіть не помітила відразу:

“— Жінко, чому ти не сидиш біля хворої дитини? — крикнув він.

— Я не знала, що дитина хвора, — спокійно відповіла Ловіса. — Зараз я впораю овець і...” [13; 28, 29].

Тобто у цій сім’ї ми не бачимо занадто багато опіки з боку матері. Вона довіряє доньці і не втручається допоки не настане критичний момент: “Чого ти скиглиш, — озивалась Ловіса. — Ця дитина вміє берегтися краще за будь-якого розбійника, скільки я маю вже тобі торочити!” [13; 24].

Висновки до розділу 8:

Астрід Ліндгрєн зображує не лише різних персонажів у своїх творах, а також і різні стосунки між ними, різні середовища для виховання. Однак, у всіх її творах, що ми проаналізували, є дещо спільне — це безпечне середовище для дітей, де вони можуть саморозвиватися, випробовувати межі й мати достатньо простору для креативу й власних дій.

Батьки дають дітям досить простору для самопізнання: “Мені ще щось треба знати? — Так, багато чого, — сказав Матіс. — Але ти поступово все сама визнаєш. Ну йди!” [13; 5].

Така думка, ми вважаємо, також є важливою. Оскільки це показує, що виховання дитини відбувається не лише в сім’ї й не лише за участі батьків.

ВИСНОВКИ

Аналіз творів Астрід Ліндгрєн “Пєппі Довгапанчоха”, “Роня, дочка розбійника”, “Знаменитий детектив Блюмквіст” та трилогії “Малий і Карлсон, що живе на даху” довів наявність великої кількості феміністичних мотивів у тексті. Це — образи сильних дівчаток і жінок, таких як Пєппі, Ронні, Єва-Лотта, Ловіса чи фрекєн Бок. Ці образи є не шаблонними, а навпаки — дещо революційним — перед нами постає не “ідеальна дівчинка”, а та, хто любить свою зовнішність такою як вона є, незважаючи на думку оточуючих.

У творах Астрід Ліндгрєн руйнується межа між “чоловічими” й “жіночими” обов’язками, активностями. Дівчатка можуть бути сильними й сміливими, а хлопці й чоловіки можуть і мають проявляти емоції. Авторка показує нам різні сім’ї та різні умови зростання й розвитку дітей, як кожне з середовищ впливає на поведінку дітей. Вона не ідеалізує їх, як і не ідеалізує персонажів.

Нам показують рівність та індивідуальність кожного персонажа. Ми бачимо, що герої приймають себе та інших різними, з усіма людськими слабкостями, суперечностями, прагненнями та мріями. Тож, можемо казати, що всі ці повісті несуть в собі дидактичний характер пізнання самого себе й світу навколо себе. Це повісті рівності.

Такі мотиви є дуже важливими для дитячої літератури. Оскільки література для дітей є одним із дієвих засобів виховання. Через це їй завжди відводилась роль важливого засобу формування особистості, який розширює уявлення про світ, знайомить із природою та речами, допомагає опанувати та розвивати мовлення, морально й естетично виховує.

Ціль феміністичної літератури для дітей — це дати дітям можливість також бути незалежними у своїх думках і висловлюваннях. Вони виховують повагу до себе та інших, вміння слухати й чути інших.

Відповідно, коли на персонажів не навішуються ярлики залежно від того, якої вони статі, ці герої змушують дітей більш критично мислити й сприймати людей у першу чергу як особистостей, а не як чоловіка чи жінку. Феміністична дитяча література зробила великий крок для розвитку всього суспільства. Вона перекреслила ті хибні уявлення про світ, які закладалися з дитинства й почала показувати різноманітність людей.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Агеєва В.П. Жіночий простір : Магістеріум. Випуск 8. Літературознавчі студії. 2002.
2. Де Бовуар С. Друга стать : Київ. Основи. 1994. 403 с.
3. Буланова-Дувалко Л. Ф. Феномен фемінності у сучасній культурі : Київ. 2017. 224
4. Бурейчак Т. Соціологія маскулінності: навчальний посібник : Львів. “Магнолія 2006”. 2011. 142 с.
5. Дубініна К. А. Фемінізм в англійській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. та особливості його прояву в українській (порівняльний аналіз на прикладі творчості Вірджинії Вулф та Лесі Українки) / К. А. Дубініна // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2020. – Вип. 19. – С. 66-72.
6. Качак Т. Б. Сучасна українська дитяча література: аспекти гендерної інтерпретації / Т.Б. Качак // Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В.А. Зарва. – Донецьк, 2009. – Вип. ХХ: Лінгвістика і літературознавство. – 13 с.
7. Кизилова В. В. Дитяча література: стан. Проблеми. Перспективи : Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2009. — Вип. ХХ. — С. 237-241.

8. Кизилова В.В. «Повість для дівчаток» у літературі для дітей та юнацтва II пол. XX – поч. XXI століття: специфіка моделювання образів / В.В. Кизилова // Слово і Час. – 2013. – № 5. – С. 70–76.
9. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. В. Кизилова. – Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. – 236 с
10. Ліндгрєн А. Знаменитий детектив Блюмквіст : пер. О.Сенюк. 223 с.
11. Ліндгрєн А. Малий і Карлсон, що живе на даху : пер. О. Сенюк. Вінниця. 2017. 322 с.
12. Ліндгрєн А. Пєппі Довгапанчоха : пер. О.Сенюк. 46
13. Ліндгрєн А. Роня, дочка розбійника : пер. О.Сенюк. 86 с.
14. Марценюк Т. Чому не варто боятися фємїнізму : Видавничий дїм “Комора”. Київ. 2018. 325 с.
15. Перетята О. С. Аспекти гендерної інтерпретації в сучасній дитячій українській літературі : Вєстник ЛНУ імени Тараса Шевченко № 1(13). 2018. с. 25 - 29
16. Постол О. Є. Фемїнізм: витоки та особливості його сучасного етапу : Пєспєктиви 1 (51). 2012. с. 120-126
17. Стївенс Дж. Мова та ідеологія в дитячій художній літературі : Лондон. Лонгмен. 1992.

18. Філі Ебігейл. Відображення альтернативного кінця: викладання фемінізму та соціальних змін за допомогою принцеси з паперового мішка : 2013. с. 589–600.
19. Kuykendal, Leslee F, and Brian W Sturm. “We Said Feminist Fairy Tales, Not Fractured Fairy Tales.” *Children & Libraries: The Journal of the Association for Library Service to Children*. 2007. pp. 38–41.
20. Lehtonen, Sanna. “Feminist Critical Discourse Analysis and Children’s Fantasy Fiction– Modelling a New Approach.” *Semanticscholar, University of Jyväskylä, Finland , Past, Present, Future – From Women’s Studies to Post-Gender Research*. 2007.
21. Lippmann W. *Public opinion: with a new introduction by Michael Curtis* : New York. Macmillan. 1922. 427 p.
22. Lois Tyson - *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*, 2nd ed., 2006.
23. Lorber J. *Gender Inequality. Feminist Theories and Politics*. 4th Edition. New York and Oxford : Oxford University Press. 2010.
24. Hooks B. *Feminism is for everybody : passionate politics* : 2000. 140
25. Peterson Sh. B., Lach M. A. *Gender Stereotypes in Children's Books: their prevalence and influence on cognitive and affective development* : *Gender and Education*, 2:2. p. 185-197
26. Jazmin Santiago *Feminism in children's literature: The importance of retallings* : UNIVERSITY OF HAWAI‘I AT HILO HOHONU. 2020. VOL. 18.
27. Woolf V. *A Room of One's Own*. 1929 : <http://gutenberg.org>

28. K. S. Evans, "A Closer Look at Literature Discussion Groups: The Influence of Gender on Student Response and Discourse," *The New Advocate* 9, no. 3 (1996): 187.
29. Michael Mendelson, "Forever Acting Alone: The Absence of Female Collaboration in Grimms' Fairy Tales," *Children's Literature in Education* 28, no. 3 (1997): 111–25.
30. Tsao, Y.-L. Gender issues in young children's literature. *Reading Improvement*. 45(3). 2008.